MEMENTO

Kossuth Lajos szerepe a reformkorban

Kossuth halálának 110. évfordulójára emlékezve nem lehet ma nagyobb bizonyítékot felhozni arra a tényre, hogy a nagy ember nemcsak a maga korszakáé, hanem a jövő korszakáé is, mint azt, hogy a minap maga a Török Parlament elnöke személyesen mutatta be azt a török nyelven írt könyvet, amely Kossuth életéről és törökországi tevékenységéről szól.

Hajlamosak vagyunk Kossuth érdemeit a '48-as forradalomhoz, a szabadságharchoz és az emigrációs küzdelmeihez kötni, pedig az azt megelőző idők nehéz éveiben, még Metternich börtönét is megjárva, bátran cselekedett és hirdette az alig ötven éves francia polgári forradalom jelszavát: szabadság, egyenlőség, testvériség. Magatartásával, szónoklataival, írásaival Széchenyi, Wesselényi és Kölcsey mellett fiatalon a reformkor vezéregyéniségei közé emelkedik.

Közéleti tevékenységének kezdete az 1832. december 16-án ellenzéki újságként elindított Országgyűlési Tudósításaival kezdődik, amelyeknek kézzel írott példányait jurátusokkal másoltatva juttatta el 346 alkalommal haladó szellemiségű nemesekhez, megyei vezetőkhöz, kaszinókhoz. Ezeket a kéziratos újságokat felolvasták, másolták, és tovább terjesztették a reformszimpatizánsok. Ellenzékisége mellett töretlenül kiállt, s főleg a reformpárti Wesselényi, Kölcsey és a hozzájuk tartozók beszédeit közölte részletesebben, azonban kéziratos lapjában helyet kaptak Széchenyi beszédei is, annak ellenére, hogy Kossuthtal ellentétben a mérsékelt vonalat és a Béccsel való egyezkedést tartotta helyesnek.

Kossuth az országgyűlés felfüggesztése után is, 1836-ban folytatta Pesten kéziratos újságját Törvényhatósági Tudósítások címmel. A kéthetente megjelenő harcos ellenzéki lap számaiban a megyék eseményeiről tájékoztatott az országgyűlés reformpárti barátai tudósításaira támaszkodva, de kiállt az üldözöttek mellett és az igazságtalanságok ellen is. A bécsi kormány Kossuth elhallgattatására tett intézkedései nem jártak eredmén-

Tartozik és követel

SZABÓ KATALIN

A precíz kettős könyvelés az a tükör, amely könyörtelenül megmutatja a vállalkozás reális képét. Ennek ismerete évszázadok óta elengedhetetlen feltétele a hatékony vezetésnek.

Miksa császár: Szevasz, szevasz. Új empered van?
Fugger Jakab: A könyvelőm.
Miksa: Mi asz a fastag könyv itt?
Schwarz: A kettős könyvelés, felség.
Miksa: Nekem is kellene egy ilyen. Vannak benne képek?
Schwarcz: Számok, felséges uram, számok.
Miksa: Ah számok, te hiszen asz unalmas!
Schwarz: Az művészet.
Miksa: És miféle művészi számok ezek?
Fugger: Az üzleteim.
Miksa: Aszokat mindig fölírta az ember.
Fugger: Most csak a pénzt írjuk fel… Most már csak a pénzt. Áruk, állatok, emberek mind tőkévé válnak, amelynek meg kell sokszorozódnia.
Miksa: Utyan kérlek, ez marhaság.
Fugger: Az emberiség legnagyobb felfedezése. Többé nem térít el bennünket mindenféle semmiség. Szentimentalizmus, tapintat bármely dolog vagy személy iránt. Csak a pénzt nézzük. És a pénznek meg kell sokszorozódnia.

A fenti sorok, amelyek Dieter Forte Luther Márton és Münzer Tamás avagy a könyvelés bevezetése című darabjából valók, arra utalnak, hogy még a hatalom olyan kvalitású technológusainak, mint Habsburg Miksa, sem sikerült megértenie igazán a főkönyv jelentőségét. Majd ötszáz évvel Miksa után Kelet-Európa politikusainak többsége – a császárhoz hasonlóan – krónikus és vészes „főkönyvidegenségben" szenved. Miközben minduntalan a gazdaságról beszélnek, emésztetlen és emészthetetlen műszavak özönét borítva a publikumra, csak homályos benyomásuk van mindarról, amire Fugger Jakab okítja Habsburg Miksát.

Nem lehet ezen csodálkozni, hiszen a gyakorló politikusok többsége olyan rendszerben nőtt fel, amelyben egy tollvonással meg lehetett változtatni a főkönyv számait, sőt – ha úgy hozta a sors – ki lehetett iktatni magát a főkönyvet is. Hogy kétszer kettő pontosan mennyi, az még a nyolcvanas években is elsősorban politikai kérdés volt. A helyzet ugyan azóta sokat változott, mégis Eötvös Józseffel együtt elmondhatjuk: „Életünk legszomorúbb oldala, hogy semmi sem marad, és semmi sem múlik el egészen." Hol ellenzéki, hol kormánypárti olda-

nyel, mert hiába tiltották be a Tudósítások postai szállítását, a híveiből álló hálózata célba juttatta azokat. Hiábavaló volt a kormány minden kísérlete vagy a nádor eltiltása a lap szerkesztésétől, mert Kossuth még nagyobb erőbevetéssel és merészséggel folytatta a maga részéről „magánleveleknek" minősített tudósításait, a lap terjesztése nyomán a pesti és a megyei ellenzék sorai növekedtek. Ezek után a Bécsben történt döntés alapján 1937. május 5-én elhurcolják a budai katonai börtönbe, s a királyi tábla három évre letöltendő börtönre ítéli.

A börtön évei nem törték meg sem szándékaiban, sem lendületében, mert 1940 tavaszán, röviddel szabadulása után, a Pesti Hírlap szerkesztőjeként híres vezércikkeivel folytatta törekvéseit, amelyekből nem hiányoztak a reformprogramnak a már a Tudósításokban felvetett legfontosabb kérdései, mint a közteherviselés, az örökváltság kérdése, a nemesi adómentesség eltörlése, jobbágyság felszabadítása, utak, vasutak építése, magyar bank létesítése, vámvédelem, iparfejlesztés.

A bécsi kormány mindezt nem viselte el, és fondorlatos úton 1843-ban lemondásra kényszerítették Kossuthot a Pesti Hírlap szerkesztői munkájáról, és ezek után elhagyta a lapot azzal a szándékkal, hogy új lapot indít. Erre azonban nem kapott engedélyt, és kénytelen volt az Iparegyesület Hetilapnál folytatni publicisztikai tevékenységét. Ez a kéthetente megjelent gazdasági jellegű lap nyújtott teret Kossuthnak főleg a gazdasági kérdésekkel foglalkozó cikkei számára, de nem hiányoztak a reformtörekvéseket erősítő írásai sem, amelyeknek veszélyesebb változatai álnév alatt jelentek meg ebben vagy más lapokban. Az újságírás mellett gazdag közéleti tevékenységének eredménye, hogy a hazai ipar serkentésére megalapította az ipari Védegyletet, az ország nemzetközi áruforgalmának szélesítésére a Magyar Kereskedelmi Társaságot és a nagyipari vállalkozás serkentésére a Gyáralapító Társaságot. Ugyanakkor a politikai közéletben is meghatározó szerepet játszott főleg azzal, hogy írásaiban szót emel a cenzúra ellen, egy új magyar alkotmányt követel, részese az Ellenzéki Kör Tizenkét pontjának kidolgozásában. Kitört a forradalom, győzött a Kossuth vezette forradalmi irányzat, s ha el is veszett a magyar szabadságharc, mégis esélyt nyitott a polgári társadalom kialakulása számára.

Somai József

lon tör fel a vágy, hogy feltalálják a „főkönyv nélküli kapitalizmust", s ha ez nem lehetséges, legalább előírják: miként működjék a tőke az Elbától keletre. Másként, mint ahogyan általában szokott: több érzéssel, több tapintattal, több megértéssel a dolgozók, a szakszervezeti aktivisták, a nyugdíjasok, a munkanélküliek, és – végül, de egyáltalán nem utolsósorban – a politikusok iránt. Nyugdíjazásra rég megért közéleti férfiúk egy szűzlány ártatlanságával csodálkoznak rá újra és újra Fugger igazságára: „Ejha! Hát a pénz nem is azért jön hozzánk, hogy boldogságot hozzon nekünk?! Csak nem azért, hogy megsokszorozódjék?! Elképesztő, hogy a tőke nem a munkahelyeket akarja megőrizni, sokkal inkább a nyereségességét! Ki hinné, hogy a világvállalat nagymoguljának édes mindegy, hogy megmarad-e ez vagy az a nagy hagyományú iparág, vagy sem, hogy a befektetése révén, ágyút állít elő vagy vajat, Vergiliust ad ki vagy kemény pornót, fő hogy menjen a bolt! Ki hinné, hogy a pénz – ha már elég nagy rakás – politikai befolyást akar szerezni! Csak nem?! Ha már fenn vagyunk a politikai uborkafán, lehet hogy utóbb valaki még pimaszul fölibénk tolja magát? Előfordulhat, hogy még Fugger impertinenciáján is túl fog tenni, miközben – ha nem is egészen ugyanezekkel a szavakkal – szemünkbe vágja: „Fenség, Ha én azzal megyek a tőzsdére, hogy Ön fizetésképtelen, akkor a kölcsönpiac az Ön számára meghalt… – „A császárral beszél." – „Az adósommal beszélek. Ön azért felséges úr, mert én megfizetem. Azt az izét, amit a fején kegyeskedik hordani én vásároltam meg önnek."

A ferences rendi barát találmánya

Amióta az 1445-ben született Luca de Burgo Sancti Sepolcro Pacioli ferencesrendi barát, Bartholomeo fia, X. Leó pápa „közgazdásza" feltalálta a kettős könyvvitelt, a főkönyv – nevéhez illően – mindig is kettős arcot mutatott. Egyrészt a haladás, az emberi ráció, a gondos számvetés és rendszeres gazdasági gondolkodás eszköze és szimbóluma volt, amelyet Werner Sombart teljes joggal helyezett egy sorba Galilei és Newton felfedezéseivel. Másrészt ugyanabból a könyvből a hideg számítás lehelete, a pénzszerzés paranoiája, kőszívű könyörtelensége csapott ki. A főkönyvbe sosem róttak együtt érző sorokat, a mérlegkészítő nem ismer szánalmat, csak számokat. Pacioli találmánya előtt ugyanakkor – és ez a dolog vonzó oldala – minden teljesítmény egyforma megítélés alá esik, mert mind kifejezhető pénzben. Ami nem fejezhető ki pénzben, az nem tehető egyenlővé, az különböző. Mi más mérhetné össze és hozhatná közös nevezőre a szívműtétet a szívlapáttal, ha nem a pénz! A pénz nem ismer sógorságot, komaságot. Ha azt akarom, hogy a főkönyvben álló számok kövérebbek legyenek mint tegnap, nem imbecillis keresztfiamat állítom a cég élére, hanem egy alkalmas embert. S ha mégis erősebb a vér szava, mint a könyvelőé? Sebaj, a korcs rokon úgyis hamar kihull az üzleti élet rostáján, s helyreáll a természetes rend. A főkönyvben nincs protekció, nincs maszatolás, nincs összevisszabeszélés. A főkönyvben a kétszer kettő mindig négy, még akkor is, ha ügyes könyvelők – „kifelé" – minden további nélkül képesek azt ötre duzzasztani vagy háromra apasztani. Ha a mérleg veszteségbe for-

dul, késedelem nélkül megszólalnak a főkönyv titkos hangjai. A versenyben csak az áll meg, akit nem térít el „mindenféle semmiség". „Szentimentalizmus, tapintat bármely dolog vagy személy iránt." – ahogyan a darabbeli Fugger mondta. A főkönyv kegyetlen logikája rákényszerít bennünket, hogy minden teketória nélkül szakítsunk azokkal az üzletekkel és emberekkel – bármily szép emlékek fűznek is hozzájuk – amelyek, illetve akik nem hoznak többé pénzt. Ha a főkönyv sugallataira hallgatunk, nem rekedünk meg érzelegve egyetlen iparnál, csak azért, mert az apánk és nagyapánk is azt csinálta. Szép a felmenők iránti tisztelet, de még szebbek a nagy, kerek, pozitív számok. A főkönyv hajszol bele bennünket abba, hogy – odahagyva velünk született lustaságunkat és konzervativizmusunkat – új dolgokat eszeljünk ki, új helyeket fedezzünk fel, új termékeket dobjunk piacra.

Pacioli találmánya nélkül valószínűleg még mindig földbe vájt kunyhókban, bűzös sikátorokban vagy – a legjobbat feltételezve – huzatos, komor várakban élnénk, rövid, veszélyes és kegyetlen életet. Unatkozó lángelmék már időszámításunk előtt száz évvel feltalálták a gőzgépet, de csak a főkönyv volt képes rábírni az embereket arra, hogy tömegesen használják azt. Az ókorban mindössze egy templomajtót nyitottak és csuktak gőzzel Alexandriában. Hasonló a helyzet a vízimalommal és a technika számos más csodájával. Ahhoz, hogy a technológus fejében megfoganjon az idea, hogy a vízi malom erejét nemcsak gabonaőrlésre, hanem márvány vágására is fel lehet használni, hogy létrejöhessenek és szétpermeteződhessenek a generikus – azaz minden területen használható – technológiák, ahhoz előbb fel kellett fogni, hogy a gabona nemcsak különbözik a márványtól, hanem egyenlő is vele. Meghatározott mennyisége ugyanannyi pénzt ér. Ha a pénz iránti olthatatlan éhség nem hajtotta volna a hajósokat Amerikába, többségünk még mindig gabonakásán és füveken nőne fel. Mindaz a fejlődés azonban, amelynek az áldásaira már oda sem figyelünk, hisz annyira természetesek, elképzelhetetlen kettős könyvelés nélkül. Ahogyan Bernhard Bellinger dicséri feltalálóját: „Pacioli jelentősége abban állt, hogy a kereskedő a privát háztartást különválasztotta gazdasági üzemétől, s az utóbbit könyvelési tekintettben önállósította. E folyamat eredménye volt a tőkés vállalat." Ahol a racionális kalkuláció nem tudta önállósítani magát a családtól, az érzelmektől, a rokonságtól, a kasztoktól, az előítéletektől, a tradícióktól, konvencióktól, ahol nem alakultak ki tőkés vállalkozások, ahol nem gondoltak minden pillanatban a haszonra, ott a fejlődés megrekedt. Ellenpélda nincs. Ha ugyanis mindegy, hogy mi mibe kerül, s a pénz – ha van is – nem számít, semmi sem ösztönzi a termelőket változtatásra, ésszerűsítésre. Walter Eucken a kettős könyvvitel bevezetése elmulasztásának tudja be például a Hanza-városok hanyatlását. Itt Közép- és Kelet-Európában azonban egyáltalán nem kell Walter Euckenhez fordulni ahhoz, hogy képet alkothassunk arról, hova vezet, ha gazdálkodásunkból kiiktatjuk a rációt, ha nem számolunk, nem mérünk, csak vágunk. De ha számolunk, mérünk és főkönyvet vezetünk, az sem csupa áldás. A főkönyvnek ugyanis – mint tudjuk – két oldala van. A főkönyv előtt nem áll meg semmi, ami nem hoz pénzt vagy ami pénzben kifejezhetetlen. Mit ér a zseniális elmélet, a szívhez szóló vers, a 21. századba mutató találmány, ha nem lehet eladni! Fugger vastag könyve előtt nincs becsülete annak, aki lassú, álmodozó, könyörületes vagy elnéző. A főkönyv kegyetlen. Akár a tükör. Kedvtelve nézegetjük magunkat benne, ha húszévesek vagyunk, de szörnyű igazságokat vág a szemünkbe, ha hasznavehetetlenekké váltunk, s nem kellünk senkinek. A főkönyv nem Biblia, amely megnyugvást hoz, a főkönyv az „Elégedetlenség könyve", amely arra ítél bennünket, hogy sohase szálljunk ki a mókuskerékből.

Senki sem követelhet örökké

Sokan szeretnék persze nálunk is – és nem csak a politikusok – a kapitalizmus eredményeit és áldásait, kínjai és kegyetlensége nélkül. Szeretnék, ha rohamléptekben vágtatna a technika, de mégsem rúgnák ki azt, akit e technika feleslegessé tesz. Csakhogy Pacioli találmányának – nem győzzük hangsúlyozni – két oldala van: tartozik és követel. Ha nem rúgnák ki azt, aki feleslegessé válik, soha nem fejlődne a technika. Szeretnénk, ha nem kellene az embereknek házuktól, hazájuktól ezer mérföldekre vetve új életet kezdeni. De ha az emberek nem kezdenének új életet, akkor megmaradna a régi. Szeretnénk, ha nem lennének közöttünk egyenlők és még egyenlőbbek, de ordítva kapálózunk, ha épp a mi vállalatunktól, szektorunktól, intézményünktől vonják meg a kiváltságokat, támogatásokat. Szeretnénk, ha nem lenne sógorság és komaság, s csak a teljesítmény számítana, de azt is szeretnénk, ha munkahelyünkön tekintetbe vennénk, hogy most rossz passzban vagyunk, mert elhagytak bennünket, beteg a gyerekünk vagy csak egyszerűen elegünk lett mindenből. Szeretnénk, ha hibátlan árut kapnánk az üzletben, és ezenközben még körül is ugrálnának bennünket, de a páciensünk a kórházban vagy diákunk az iskolában nehogy már azt képzelje, hogy ugráltathat bennünket. Szeretnénk, ha szombat délután is nyitva lenne az OTP, de szombat délután senki se zaklathatna minket otthon munkahelyi problémákkal, mert ugye

magánélete is van az embernek. Szeretnénk, ha a pénzünkért azt kapnánk, ami jár, de mások csak ne lobogtassák az orrunk előtt a pénzünket, mert mi jobban tudjuk, mi kell a kedves vevőnek, kliensnek s a tanulónak.

Csakhogy ezt a skizofréniát a kettős könyvelés nem tűri el, mert kettős ugyan, de nem ezért. Zsenialitása éppen abban van, hogy a főkönyvben a kettő egy, elválaszthatatlanul összetartozik. A fehérnek Pacioli könyvében egyensúlyba kell kerülnie a feketével, a szépnek a rúttal, a plussznak a mínusszal. Reformközgazdászaink – s ez jól kimutatható a 60-as, 70-es, sőt 80-as években született írásokban – a kapitalizmus árnyoldalairól semmit sem akartak tudni! Sikerült is nekik jó alaposan félrevezetni a közvéleményt, amely most sértődötten konstatálja: A kapitalizmus bizony nem fenékig tejfel. Egy percre sem feledkeztünk el arról a mellékesnek aligha nevezhető körülményről, hogy a szép új világban a piaci szereplők célja nem önmagában az emberek boldogítása. Ahogyan Eric Hobsbawm írja: „Gyakran indulnak ki abból a feltevésből, hogy a vállalkozás célja az innováció, ez azonban nem így van: a cél a haszon." Ha innoválni kell, hogy profitot érjenek el, akkor a vállalkozók innoválnak, ha termelni muszáj, akkor termelnek, ha beruházni, akkor beruháznak, de ha megússzák mindezek helyett egy tetszetős monopóliummal vagy egy jogászilag jól körülbástyázott kartellel, s anélkül jutnak több jövedelemhez, hogy a kisujjukat a vízbe mártanák, akkor nem termelnek, nem innoválnak, sőt átmenetileg felfüggesztik az emberiség boldogítását is. Ahogyan a darabbeli Fugger mondja Miksa unokájának, Károlynak, akinek birodalmában soha nem nyugodott le a nap. „A monopóliumot kívánom. Pillanatnyilag nem jut más eszembe. De talán nem ártana elvileg tisztázni. Tehát: Monopóliumot, az összes monopóliumra."

Csakhogy a monopóliumok – és ez a kettős könyvelés világának jobbik oldala – nem tartanak örökké. Hogy meddig tartanak? Addig, amíg a verseny meg nem töri őket. Jön Bill Gates és bealkonyul az IBM egyeduralmának, jönnek a kicsi japánok és nagy ötszáz listáján leszorítják az amerikaiakat a másodvonalba, jön a chip, és nem sokat ér már a tranzisztorok területén kiépített hadállás, jönnek a kis aukciós házak és megroppan az állami műkincs-kereskedelem. A monopóliumok megpróbálnak a kormánytól kiváltságokat szerezni, és – mit ad Isten – megroppan a kormány. A kettős könyvelés birodalmában semmi és senki sem követelhet egyoldalúan örökké, semmi és senki sem feledkezhet meg arról, hogy mivel tartozik. Ha mégis megfeledkezne, a könyvelője emlékezteti rá. Nincs ingyen ebéd! – még ha a napos oldalon sétafikálóknak sokszor úgy tűnik, hogy az élet csupa potya.

„Uraim, a könyvelőm!"

Történelmünk során nem először rugaszkodunk neki annak a drámai magatartás- és életmódváltásnak, amit összefoglalóan kapitalizmusnak neveznek. Nem először próbáltuk a kettős könyvelést a maga hamísítatlan formájában bevezetni. Legalább háromszor kíséreltünk meg már végleges búcsút mondani annak a világnak, amelyben a gazdálkodás nem racionális elveken, hanem bonyolult összefonódásokon, a „mi ezt így szoktuk" konzervativizmusán nyugszik, ahol a kérdésekre érkező válasz sohasem az „igen" vagy a „nem", hanem az „attól függ". Ahol – mint Locsmándi Miklós írta másfél évtizeddel ezelőtt: „a számlakartonok nincsenek rendben, a cserépkályha mögé csúsztak, hetek óta az ügyintéző uzsonnás fiókjában vannak; restanciák vannak az ügyintézésben (a szerző ismeretei szerinti rekord 13 év); évek óta nem egyezik a könyvelés, de az ellenőrzés előtt még mindig sikerült eltussolni az eltérést, már régóta nem tartják be a vonatkozó ügyrendi utasításokat, az ügyintézők képzettsége katasztrofális." Vannak nem is kevesen köztünk, akik már maguk mögött hagyták ezt a világot, akiknek sikerült átjutni a túlsó partra, és vannak, akiknek sohasem fog sikerülni. De akiknek sikerült, azok sem mindig sikerként élik meg, sokkal inkább Alice kalandjaként Csodaországban, ahol egyre gyorsabban kell futni ahhoz, hogy egy helyben maradhassunk.

***

„A könyvelőm" – mutatják be egymásnak dermedt áhítattal korunk hősét sokdioptriás szemüvegen keresztül szemlélődő filoszok, akik most már nemigen szemlélődhetnek, mert benne vannak a szoftveriparban. „A könyvelőm – búgják felékszerezett üzletasszonyok a kuncsaft fülébe. A könyvelőm – adják kézről kézre a szakembert a politikai iparág régi motorosai. A könyvelő tanácsaira pedig mindig érdemes odafigyelni. Éppúgy, mint a búcsúcédulákban érdekelt mainzi püspöknek, Brandenburgi Albertnek, Fugger Jakabra és könyvelőjére, aki ekképpen vezették be őt az üzleti világba:

„A piaci helyzet pillanatnyilag rossz. Az árak esnek. Tehát nagyon attraktívan kell dologhoz látnia. Dinamikusan kell fellépnie. Halottaknak is adjon el búcsúcédulát." „Szabad ezt? – aggályoskodik Albert. „Nem szabad, de lehet." – „Lehet ezt ?" – vacillál tovább a brandenburgi. „Nem lehet, de menni fog. Főként pedig növeli a forgalmat. Nem értek a teológiához – így Albert. Elég a jó bankkapcsolat – nyugtatja Fugger. „Jól kiépített értékpapírosztályunk van, amely figyelemmel kíséri a bűnbocsátó cédulák piaci mozgását, és elsőrangúan tájékoztatja erről ügyfeleinket." – teszi fel a pontot a gyorsított üzleti tanfolyamra a könyvelő.